

своєму пародує інший: «Individuum est ineffabile», адже особистість — це індивід, але в той же самий час і дещо більше, ніж просто індивід» [6, с. 58]. Т. А. Нестик підкреслює: «Внутреннее слово есть эксплицитное самопознание предшествующее действию, то настоящее, в котором человек выбирает между добром и злом, которое есть вечность, сразу становящаяся временем» [10, с. 115]. Отже, «внутрішнє слово» прямо пов'язане з Христом (Логосом), де останнє розуміється як принцип нашого пізнання й життя. Акт cogitatio в Августина — особистий акт, внутрішня мова, де самопізнання стає найбільш досконалим видом пізнання. Людська особистість усвідомлює відпочаткову онтологічну єдність Бога й людини. В Августина мислення — це перш за все внутрішня мова. Розумінням самопізнання як найбільш досконалого виду пізнання, Августин стверджує необхідність переносу центра уваги із зовнішнього світу на внутрішній. Отже, для християнського сповідального слова притаманна зверненість до Бога тільки через рефлексію душі. Слово стає тотожним Істині і самому Богу через внутрішню думку. Тому Августин і наголошує: людина повинна володіти не тільки розумністю, а й особистістю, адже тільки особистість є тим, що відкрито до спілкування в одному горизонті з Богом та взаємопроникнення двох енергій: особистісної — людської та абсолютної — божественної. Саме відкритість особистісної душі завжди буде спрямована на особливе інтелектуальне напруження та вічний пошук, унікальне синергічне взаємопроникнення філософської рефлексії та християнського віровчення.

Бібліографічні посилання

1. Августин А. Исповедь / А. Августин. — М. : Ренессанс, 1991. — С.347
2. Августин А. О Троице / Августин Аврелий. — М., 2004.
3. Аляев Г. Е. Філософський універсум С. Л. Франка / Г. Е. Аляев. — К.: ПАРАПАРА, 2002. — С.156
4. Гарнцев М. А. Августин / М. Гарнцев // Августин. Pro et contra. — СПб, 2002.
5. Дамаскин Иоанн. Точное изложение православной веры : в 4 кн. / Дамаскин Иоанн. — М., 1998.
6. Иоанн Павел II. Личность и поступок / П. Иоанн Павел. — М. : Изд-во Францисканцев, 2003.
7. Коплстон Ф. Ч. Аквинат / Ф. Ч. Коплстон. — М. : Долгопрудный, 1999. — 211 с.
8. Попов И. В. Личность и учение Бл. Августина / И. В. Попов. — Сергиев Посад, 2005. — 247 с.
9. Столяров А. А. Свобода воли как проблема европейского морального сознания / А. А. Столяров. — М. : Греко-латинский кабинет. Ю. А. Шичалина, 1999. — С.170
10. Тема внутреннего слова у Августина: мышление и время // Вопр. филос. — 1998. — № 10. — С. 115–127.

Надійшла до редколегії 27.01.11

УДК 124.5

Д. О. Шишкін

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ПОСТМОДЕРН: ОЗНАКИ ДЕАКСІОЛОГІЗАЦІЇ

Розглянуто проблему аксіологічної компоненти постмодерного дискурсу. Доведено тезу щодо деаксіологізуючої сутності постмодерну на прикладі ознак, які виділяє Іхаб Хассан.

Ключові слова: постмодерн, деаксіологізація, ознаки постмодерну, постмодерний дискурс, крах метанарацій.

© Шишкін Д. О., 2011

Рассмотрена проблема аксиологической компоненты постмодерного дискурса. Обосновывается тезис относительно деаксиологизирующей сущности постмодерна на примере Ихаб Хассана, которые выделяет Ихаб Хассан.

Ключевые слова: постмодерн, деаксиологизация, признаки постмодерна, постмодерный дискурс, крах метанарратив.

The article is devoted problem of axiologic component of Post-Modern discourse. A thesis is proved relatively of deaxiologisation essence of Post-Modern on the example of Ihab Hassan's signs.

Keywords: Post-Modern, deaxiologisation, signs of Post-Modern, Post-Modern discourse, collapse of metanarrative.

Актуальність теми. В умовах трансформацій, які переживає сучасне українське суспільство у напрямку європеїзації ідентифікаційних світоглядних проблематика аксіологічної компоненти культури набуває важливої теоретичної та практичної значущості. Історико-філософська рецепція цієї проблематики є важливим завданням вітчизняної теоретичної думки.

Предметом дослідження даної роботи є ознаки постмодерну які опосередковано чи безпосередньо ведуть до деаксіологізації.

Тема роботи безпосередньо пов'язана з науковими та практичними завданнями. По-перше, визначає тенденції, які прямо чи побічно йдуть від постмодерного дискурсу; по-друге, визначає сутність постмодерного явища, що є науковим завданням, яке вирішують велике коло науковців.

Мета дослідження – показати, наскільки постмодерн і деаксіологізація тотожні, з точки зору витоків та впливів на сучасну культуру в тому числі.

Завдання, які стоять перед даною роботою: 1. Надати загальну характеристику постмодерну, як такому явищу (чи певному духовному стану), де деаксіологізація з його певною дефініцією; 2. Визначити у постмодерні (філософії постмодерну) певні ознаки, які прямо чи опосередковано доводять деаксіологізацію сутність постмодерну.

Стан дослідження теми. Постмодерн та коло питань біля нього були у центрі уваги іноземних (починаючи з 70-х рр. ХХ ст.) та з часом і вітчизняних дослідників. Вагомим роль в осмисленні постмодерних тенденцій у сучасній культурі відіграють праці П. Козловського, Дж. Мерфі, М. Фідерстона, Л. Фідлера, І. Хассана, В. Вельша, М. Епштейна, С. Фокіна, К. Свасьяна, Г. Померанца. Суспільно-економічний аспект репрезентований у роботах З. Баумана, Д. Гарві, Е. Гідденса, Ф. Джеймсона, А. Турена. Серед досліджень, які стосуються аксіологічної компоненти постмодерного дискурсу, слід назвати роботи Іллі Ільїна, С. Куцупал, Г. Заїченка. Також слід відмітити науковий доробок В. Лук'янця, О. Соболя, В. Горбатенка, І. Бичка, О. Варениці, Т. Гуменюк, Т. Гундорової, М. Савельєвої, Т. Талько, які у тій чи іншій мірі висвітлюють різні аспекти постмодерного дискурсу.

Основна частина. У другій половині ХХ ст. стався так званий постмодерний поворот. Цей поворот проявився такими ознаками: плюралістичність буття, різноманіття типів філософського дискурсу і неможливість звести їх один до одного, просторово-часова дискретність різних онтологій і епістемологій, розуміння традиції як даності, яку, швидше, слід здолати, ніж продовжувати. Тобто стався ряд трансформацій, які відбулися через певні події і обставини. Трансформації зазнали і ціннісні засади, в результаті яких постмодерний поворот (а за ним і постмодерн у цілому) можна назвати деаксіологізацією будь-яких засад.

Слід окремо згадати про логіку постмодерну стосовно до метафізики. Постмодерн відкидає метафізику як спробу нав'язати одноманітність. Апетуючи до того, що тоталітаризм у теоретичному плані спирається на залежність всього емпіричного буття від Абсолюту, земним втіленням якого виступають сакральні інстанції – держава, релігія, нація – те, що нав'язує людині образ поведінки, цінності і тим самим пригнічує їх самотність, індивідуальність і свободу.

Деаксіологізація в постмодерні йде з самої суті постмодерного визначення. При тому, що питання визначення постмодерну є дискусійним і майже кожен дослідник знаходить своє, але, так чи інакше, всі вони посиляються на ліотаровську формулу постмодерну як краху метанарацій [3, с. 10].

Та все ж слід приділити увагу розумінню (або аспектам розуміння) визначення постмодерну для подальшого ретельнішого розгляду його ознак. По-перше, ця дискусійність постмодерної дефініції є його суттєвою невизначеністю, або відкритістю цього питання. Можна навіть допустити, що невизначеність стала своєрідним визначенням.

По-друге, постмодерн (або в даному випадку краще казати Постмодернізм – як епоха Постмодерну, з її тенденціями, ідеологемами, культурою тощо) не є течією, або напрямком, якоїсь одної людини, на противагу ніцшеанству, або ж перипатетизму. У даному випадку протилежність філософських напрямів, шкіл взято лише як дихотомію за формою, постмодернізм є знеособленим, а ніцшеанство – строго-відособленим. Саме це в першу чергу впливає на «невизначеність» постмодернізму та постмодерну.

Якщо торкнулися питання взаємодії між постмодерном та постмодернізмом, слід зауважити на те, що буде великою помилкою, якщо вважати постмодерн та постмодернізм абсолютно різними поняттями, або не схожими. Це близькі поняття як за змістом, так і за етимологічним походженням. Поняття «постмодерн» – первинно у Ліотара. Тобто саме постмодерн є тим, що стало засадою постмодернізму.

Якщо спробувати дати загальне визначення постмодерну, то Постмодерн – це криза всього того, що було дано людству для «порятунку», колапс глобальних ідей/ідеологій, за допомогою яких можна було здолати людську та навіть державну недосконалість. Постмодерн – це саме час, епоха цієї кризи, точніше, глобального розчарування.

Постмодернізм – це тенденції, течії, культура та ідеологія, які йдуть від епохи постмодерну.

Але повернемося до знеособленості постмодерну. Ця знеособленість визначається Вольфгангом Вельшом, як «радикальний плюралізм» [5, с. 5]. І радикалізм є таким, що постмодерн/постмодернізм заперечується деякими авторами як такий, що не настав. До «системних» критиків постмодерну можна віднести Юргена Хабермаса, Фредріка Джеймсона, Олександра Солженіцина, Жана Брікмона, Алена Сокала. Натомість до апологетів постмодерну традицію «залучають» Жана-Франсуа Ліотара, Жоржа Батая, Жіля Дельоза, Фелікса Гваттарі, Жана Бодрійяра, Жака Дерріда, Мішеля Фуко, Ролана Барта, Умберто Еко тощо.

В аспекті розгляду деаксіологізації, як краху надії на порятунок, або як величезного розчарування, постмодерн можна назвати своєрідною фрустрацією, яка є предтечею деаксіологізації. Втрата опори (як крах метанарацій), хай тимчасово, але веде до байдужості. Як зазначає Г. Померанц, людина в умовах постмодерну потрапляє в лабеті апатії, ослаблення волі.

Варто розглядати постмодерн з різних кутів зору. Так, у політиці (політичній діяльності) постмодерного типу буде притаманна фрагментарність, гра в гуманізм, активність чи лояльність. За цих умов, – зазначає В. Горбатенко, – політика перетворюється на різновид підприємництва, де провокуються події, конфлікти, створюються штучні іміджі лідерів, набуває самодостатнього характеру політична реклама [1, с. 6]. Тобто деаксіологізація в даному аспекті виглядає як знецінення будь-яких ідеологічних принципів – вони перестають бути важливими. Також особливо варто зазначити про штучність цієї гри. Викреслюються певні маркери, які стають для дослідників постмодерну сигналами постмодерної присутності, або так звані ознаки постмодерного повороту. Одним з таких маркерів є зростання ролі симуляції дійсності у ЗМІ.

Постмодерний поворот (а згодом і сам постмодерн) проявив себе у домінуванні тотального плюралізму, утвердженні нігілізму й міфологізації дійсності. Саме у цьому аспекті цінності стали розмитими, людина постмодерну втратила почуття ціннісної сталості.

Ціннісні уявлення людини постмодерну – це уявлення блукаючого чоловіка, який внаслідок розчарування втратив свою «опору». У нього немає мети, він живе не за замислом, а за випадком. Для нього важливим є не предмет мистецтва, не сенс тексту, а гарна оригінальна картинка. Він не створює якусь ієрархію, він її руйнує. Він не комуніст, ні ліберал, а, скоріше, анархіст. Він ходить на вибори задля перфоменсу, а не за політичними поглядами. І весь його анархізм – більше гра, ніж переконання.

Прослідкувати трансформацію цінностей в постмодерні (а деаксіологізація – це в тій або іншій мірі є трансформація) можна, виходячи з тих ознак, які властиві постмодерну. Так, американський дослідник постмодерну Іхаб Хассан у роботі «The Postmodern Turn» виділяє серед інших такі ознаки, як ацентризм, симулякр, ризома, деконструкція [4, с. 17]. Це найбільш характерні ознаки постмодерна виходячи з яких можна безпосередньо прослідкувати деаксіологізацію.

Ацентризм – один з основних концептів постмодерного дискурсу тісно пов'язаний з концептами ризоми, хаосмос, який є усвідомленою децентралізацією, знищенням першооснови.

Цей концепт пропагує прибрати на периферію головне, важливе, центральне, те, що спочатку знаходилося в центрі уваги. Ротація відбувається таким чином, що центр стає нецентром, при цьому зворотного процесу не відбувається.

Розуміння даного концепту постмодерну вкрай важливе для усвідомлення і доведення деаксіологізації як сутності постмодерну. На прикладі цінностей ацентризм виключає головну цінність. Тобто для людини постмодерну немає більше головної цінності. Все стало найціннішим, або, навпаки, тим, що не має ніякої цінності. Слід підкреслити, щоб не опинитися в полоні ілюзії, верховенство безлічі – це, по суті, девальвація. Периферія не стане столицею, при цьому столиця перестає бути такою.

В аспекті деаксіологізації ацентризм виступає як знищення головної цінності, що тим самим вирівнює всі інші. Тим самим знищується вся структура ціннісного світосприймання.

Симулякр – один з основних концептів постмодерну, який в своїй більшості визначає його сутність.

Щоб не ускладнювати схему понять етимологічними пошуками і історико-філософськими вставками, обмежимося дуже короткою, а найголовніше – емповою дефініцією симулякра як «копії копії».

Пізнання, творчість, мислення, виховання йде через саме таку «копію копії». Безумовно, не слід абсолютизувати симулякри в сучасності, завжди будуть приклади, де прямий досвід створює пізнання, творчість, мислення, виховання тощо. Але симулякр вийшов на абсолютно новий рівень, замінив собою саму необхідність бути безпосередньо у події. Це стало зайвим. Постмодерний письменник пише про те, чого не сталося з ним, і навіть не сталося з тим, хто дав йому цю інформацію.

Саме на цьому прикладі треба доводити ідею деаксіологізації постмодерну. Симулякр, як концепт постмодерну, є прикладом девальвації досвіду, а головне, девальвації бути у події.

Деконструкція – ще один концепт постмодерну. В якості узагальнення характеристики постмодерну слід звернути увагу на те, що всі (чи майже всі) поняття постмодерної теорії ретельно позбавлені ясності і чіткості, які так необхідні для систематизації постмодерну. Деконструкція – не виняток.

Узагальнюючи розшифровку деконструкції Дерріди, приймемо таке формулювання, як «розуміння засобами руйнації стереотипу». Слід розглядати деконструкцію саме як руйнацію. Руйнацію логоцентризму, традиційних понять. Деконструкція – це достатньо чітке знецінення, тому як вона визначається «тровою тексту проти смислу». У контексті деаксіологізації, деконструкція – руйнування ціннісних стереотипів.

Безумовно, будь-яка апологетика постмодерну з її основними концептами: симулякр, деконструкції тощо, є лише філософськими ідеологемами, які стали з часом явищами культури постмодерну. Можна сперечатися про первинність

ідеологем чи явищ культури, але в будь-якому випадку ці концепти стали епітетами сучасної культури.

Однією з особливостей, або сутностей постмодерного дискурсу є саме те, що постмодерн ближче до мистецтва, ніж до науки. Тому тут немає ясності і чіткості.

Хаосмос – концепт постмодерну, який безпосередньо виводить на перший план творчий безлад, щось іманентне творчій першооснові.

Визначимо хаосмос, як «первинний стан неупорядкованості, стан відкритих можливостей». Тобто руйнація, яку несе в собі деконструкція, повинна створити хаосмос з його творчим безладом.

Мабуть, концепт хаосмоса безповоротно закріплює деаксіологізуючу сутність постмодерну.

Щоб перейти до наступного концепту постмодерну, слід привести одну цитату з Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі, що в сучасній картині світу «хаосмос-корінь зайняв місце світу кореня» [2, с. 11]. Саме таку роль відводять постмодерністські апологети хаосмосу.

Ризома – альтернативна нелінійна (і по суті несистемна) організація цілісності. Така нелінійність не є смисловою, вона є альтернативною. Така «нелінійна альтернативність» достатньо широко представлена, наприклад, у фільмі Квентіна Тарантіно. Це є прикладом того, що філософія постмодерну на якійсь етапі стала культурою постмодерну. Хоч нелінійність тарантіновського кіно може бути абсолютно паралельною до концепту «ризوما» Дельоза і Гваттарі (тобто він може просто не знати про поняття «ризوما»), але ця несистемність Тарантіно робить його (мабуть ситуативно) постмодерністським автором, а Дельоза і Гваттарі – універсальними систематизаторами постмодерну, які знайшли (побачили) одне з головних явищ сучасності.

У системі координат цінностей ризома – ціннісна ієрархія неупорядкованості. В більшості вона перетинається з ацентризмом або хаосмосом, але підкреслює ще що інший аспект. Ризома – плюральна система альтернативності та нелінійності. Елементи системи (в нашому випадку цінності) знаходяться не одна над іншою, тобто впорядковані як завгодно, але не за замислом.

Тобто основні концепти, на які приділяють увагу апологети постмодерну, тобто іншою мірою підкреслюють процес деаксіологізації. Можна з впевненістю стверджувати про те, що ознаки постмодерну тотожні ознакам знецінення.

Постмодерн – це не перемога поліваріантності, це програш доктринальності. В аспекті деаксіологізації – програш ціннісної доктринальності (або її втрачання).

Узагальнюючи, слід зазначити:

1) постмодерн є колапсом надій, які були покладені на метанарації, що дуже близько стоїть до фрустрації, яка є предтечею деаксіологізації;

2) деаксіологізація виглядає у постмодерні як знецінення ідеологічних принципів, як зростання симуляцій дійсності у ЗМІ, як відкидання метафізики за спробу нав'язати одноманітність, яка спирається на якийсь Абсолют, земним втіленням якого виступає держава, релігія, нація;

3) уявлення людини постмодерну так чи інакше зв'язується з людиною без цінностей;

4) п'ять ознак (або концептів) постмодерну, які були розглянуті, є доказом (або проявом) деаксіологізації (ацентризм – знищення головної цінності; симуляція – девальвація досвіду, а головне – девальвація бути у події; деконструкція – руйнація (у нашому випадку ціннісних стереотипів); хаосмос – неупорядкованість, такий собі творчий безлад, у тому числі ціннісного світосприйняття; і нарешті, ризома – плюральна система, ціннісна ієрархія неупорядкованості, альтернативності та нелінійності).

Бібліографічні посилання

1. Горбатенко В. Постмодерн і трансформаційні цінності людського буття // В. Горбатенко // Політичний менеджмент. – 2005. – № 1 (10). – С. 67–75.

Делез Ж. Ризома // Философия эпохи постмодерна: (Сборник переводов и рефератов) / Ж. Делез, Ф. Гваттари. – Мн., 1996.

Лиотар Ж. Ф. Состояние постмодерна / Ж. Ф. Лиотар. – М.; СПб., 1988.

Hassan I. The Postmodern Turn. Essays in Postmodern Theory and Culture / I. Hassan. – Ohio Univ. Press, 1987.

Welsch W. Unsere postmoderne Moderne. 2. Auflage / W. Welsch. – Weinheim, 1988.

Вибрано до редколегії 31.01.11

1(47)(091)

Б. М. Шляхов

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

ПРОБЛЕМА ОБЩЕСТВЕННОГО ПРОГРЕССА В ФИЛОСОФИИ ИСТОРИИ Н. И. КАРЕЕВА

Розглянуто творчий шлях М. І. Кареева, а також зміст концепції суспільного прогресу в його філософії історії; розкрито її гуманістичну сутність

Ключові слова: М. І. Кареев, історія, філософія історії, культура, соціальна організація, прогрес.

Рассмотрен творческий путь Н. И. Кареева, а также содержание концепции общественного прогресса в его философии истории; раскрыта ее гуманистическая сущность.

Ключевые слова: Н. И. Кареев, история, философия истории, культура, социальная организация, прогресс.

We consider a career of N. Kareev, and content of the social progress concept in his philosophy of history; reveals it humanistic essence.

Keywords: N. Kareev, history, philosophy of history, culture, social organization, progress.

В истории общественной мысли России последней трети XIX – начала XX вв. видное место принадлежит Николаю Ивановичу Карееву (1850–1931) – историку, философу, социологу и общественному деятелю, труды которого пользовались заслуженным признанием и авторитетом научной общественности, многие из которых не утратили своей ценности до нашего времени. Его исследование «Крестьяне и крестьянский вопрос во Франции в последней четверти XVIII века» К. Маркс назвал «превосходным», а Ф. Энгельс – «лучшей работой о крестьянах». Научное наследие ученого насчитывает более 460 работ; в том числе его личный фонд в отделе рукописей Всероссийской Государственной библиотеки содержит более 12 тыс. листов.

Значительное место в наследии Н. И. Кареева занимают труды, посвященные философским вопросам истории и историософии, включая проблемы общественного прогресса. Именно на содержании идей общественного прогресса мы и намерены здесь специально остановиться, тем более, что именно эти проблемы являлись предметом его пристального внимания практически на протяжении всей его научной деятельности, которая совпала с тем историческим периодом в жизни российского общества, когда поиски путей общественного развития выдвинулись на первый план, что нашло свое отражение в научной литературе и публицистике, в периодической печати. Так, в ведущих литературных и общественно-политических, и научных журналах, таких как «Вестник Европы», «Русское Богатство», «Русская мысль», «Знание», «Дело», «Вопросы философии и психологии» и др. – эти вопросы постоянно находились в центре внимания, на страницах которых выступали известные ученые и публицисты.